

KISS JENŐ, Mihályi tájszó- és névtár. Tájszavak, földrajzi, személy- és állatnevek. Múlt és jelen

Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 225.

Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2022. 624 lap

1. Többször előfordul, hogy a tájszótárak összeállítói tulajdonneveket is közölnek a szótárban; ezek a névtani adatok a leletmentésen túl a névtani és a dialektológiai kutatások számára is hasznos források. A helyi tulajdonnevek emellett művelődéstörténeti források is, például a személynevekben, a becéző és ragadványnevekben, továbbá a földrajzi nevekben is hasznos ismereteket találhatnak a kutatók (KISS 2000: 43).

JUHÁSZ DEZSŐ egy írásában azt vizsgálta, hogy bekerültek-e a tulajdonnevek az általa tanulmányozott tájszótárakba, s hogy „mit kezdenek a tájszótárak a tulajdonnevekkel” (JUHÁSZ 2020: 53). Tanulmánya végén a javaslatait is bemutatja, például azt, hogy miképpen lehetne ezekből a szótárakból névtani adatbázist létrehozni; továbbá egy segédlet kiadását is szorgalmazza a leendő tájszótárak összeállítói számára (JUHÁSZ 2020: 60). A tájszótárírók választhatják azt a megoldást a szótár összeállításakor, hogy a tulajdonneveket a szócikkek sorába illesztik, de külön csoportosításban is közölhetik őket. KISS JENŐ itt ismertetett könyvében nem a tájszótár szócikkeiben találjuk a tulajdonneveket, hanem önálló fejezeteket kaptak (527–599).¹ Bár a szótár nagyobbik részét a tájszótár teszi ki, a szerző számos tulajdonnevet is összegyűjtött Mihályi településre vonatkozóan, és többféle szempontból is megvizsgálta őket. Történeti adatokat is közöl, erre vonatkoztatható a könyv címében a *múlt és jelen*. A Névtani Értesítő profiljához igazodva itt csak a tulajdonnevekkel foglalkozó részt tekintem át.

2. A gyűjteménybe került tulajdonnevek forrásairól a szótár előszava közöl adatokat. KISS JENŐ a történeti források és anyakönyvi feldolgozások mellett a mihályi önkormányzat 2017. évi hivatalos névlistáját is felhasználta, emellett friss, saját gyűjtésű adatai is a szótárba kerültek; ilyenek például a mai dűlő- és utcanevek, valamint a falurészek elnevezései. A szótár forrásairól a kötet végén is találunk információt (például az adatközlőkről), és itt kapott helyet két térkép is: az egyik 1781-ből származik, és a Mihályi környékén található településeket és folyóvizeket mutatja, a másik 1998-as, és A kapuvári járás falvai és területük címet viseli (610–611). A szótár a címében is utal rá, hogy történeti adatokat és eredetmagyarázatokat is közöl; ez a megközelítés a család- és keresztnemekre, valamint a földrajzi nevekre is vonatkozik. Az előbbieket időrendben mutatja be a kiadvány, és a régebbi mihályi családnevek eredetét külön alfejezetben találja az olvasó. A jelenre a fentebb említett 2017. évi névlista vonatkozik. A földrajzi nevek múltjához KISS JENŐ több történeti forrást is felhasznált (527–568), továbbá az adatai egy részét helyi adatközlőktől gyűjtötte. A tájszavak és az önálló címszóként szereplő földrajzi nevek jelenre vagy múltra vonatkozó adatait a „70–80 év közötti, kiválasztott tósgyökeres mihályi” adatközlők anyanyelvi szó- és tárgyismeretének alapján minősítette a 2016–2021 közötti nyelvéllapot szerint (12). Így szerepelhetnek a szócikkekben egyes szavak jelölés nélkül (ezek az általános használatúak), vagy

¹ Az ismertetett kötetbeli helyekre a szerző neve és az évszám nélkül, oldalszámmal hivatkozom.

nyilakkal, vagy a kihalás jelével (†); pl. *Szécsényi ucca* (551), *Kendérszotó-düllő*↓↓↓ (564), *Baráth-kocsmá†* (553). A neologizmusokat (az új vagy terjedő adatokat) fölfelé mutató nyíl jelöli (↑), az archaizmusokat a visszaszorulás különféle fokozatai szerint lefelé mutató egy vagy több nyíl; pl. *Zsiraji Miklós emlékszoba†* (559), *Cukrázdo↓* (554), *Ekéalla↓↓* (564), *Gyöp↓↓↓* (540).

3. Az olvasó a szótárban található névtani adatokról részletes útmutatás kap a tartalomjegyzékben. A szótár a földrajzi nevek, a személynevek és az állatnevek nagyobb kategóriáin belül további alkategóriák szerint közli a tulajdonnevet.

A földrajzi nevek bemutatása a tájegységnek, vagyis a Rábaköznek és nevének több szempont szerinti ismertetésével kezdődik. A folyók, vizek csoportjában a Mihályit átszelő folyóról (a Kis-Rábáról, amelynek neve a helyi nyelvhasználatban *Rábo* is lehet), továbbá egykori folyóvizekről és a korábban folyamatosan vizes helyekről esik szó. A három helyi erdőre vonatkozó rész után Mihályi település bemutatása következik: egy hosszabb történeti visszapillantás, a mihályi kastély története, majd a belterületi és külterületi nevek és a kapcsolódó információk. Ebben a részben olvashatjuk, hogy a mai falu nevének ejtése eredetileg *Mihál* volt, később *Miháli*, majd *Miháji* (534). Itt találhatóak Mihályi falurészeinek nevei (köztük a népi, a népivé vált, a nem hivatalos és az egyéni elnevezések), a faluközpont épületeinek és tereinek neve (pl. *Rábo-hid*, *Dörökastil* [542]), majd az utcanévek, hidak nevei, az egyéb besorolású nevek (pl. *Dökkert*, *Lúdomb* [552]), középületek, közművek és végül a köztéri szobrok és emlékművek nevei következnek, számos történeti információval kiegészítve. A külterület bemutatása a mihályi határra vonatkozó adatokat, köztük a dülöneveket és az országutak megnevezését tartalmazza. Mihályi kapcsán is elmondható, hogy a dülönevek visszaszorulnak vagy eltűnnek. Ezek nevében olykor régi településnevek maradhattak fenn; KISS JENŐ szótárban ilyen a *Linkó* dülönév és történeti adatai (564–565).

A szótárban a személynevekkel kapcsolatos információkat egyénnevek, keresztnévek, névszófolók és családnevek kategóriái szerint találjuk. Az egyénneveknél szerepelnek az Árpád-korból, 1198-ból származó, Mihályira vonatkozó első adatok, 52 mihályi személynévvel. A szerző e fejezetben a nevek eredetét is vizsgálja (569–570). A keresztnéveket nemek szerint tekinti át, először az 1690–1895 közötti időszakból, felekezetek szerint, betűrendben és gyakorisági sorrendben, ezután felsorolja a 2017-es női és férfineveket betűrendben és gyakorisági sorrendben, majd az egyezések és különbségek szerint is tanulmányozza a két névlistát. A szótárban helyet kaptak a névszófolók is: a női, majd a férfineveket gúnyoló példák felsorolása előtt az olvasó tájékoztatást kap a nyelvjárási frazeologizmusok e példáinak jellemzőiről. Ezután következik a mihályi családnevek vizsgálata (1432-től kezdődően), majd a 2017-es családnevek a mihályi önkormányzat hivatalos névlistái alapján, például gyakorisági sorrend, egyes időszakokra vonatkozó egyezések és különbségek, írásváltozatok, családnev-változtatások szerint.

A Tulajdonnevek című részt a Mihályiban gyűjtött állatnevek bemutatása zárja. Az első csoportban az 1981-es adatok kaptak helyet, a másodikban a 2019-ben gyűjtött adatok. 1981-ben KISS JENŐ kérdőíveket juttatott el a mihályi általános iskolások szüleikhez és nagyszüleikhez, hogy írják le az általuk ismert mihályi háziállatneveket. (E gyűjtés eredményeit korábban meg is jelentette: KISS 1982.) Ekkor ló-, szarvasmarha-, bika-, ökör-, juh-, kecske-, disznó-, kutya- és macskanevek, valamint egyéb állatnevek kerültek a gyűjteménybe. 2019-ből jóval kevesebb adat állt a gyűjtő rendelkezésére: 1991 után Mihályiban jelentősen lecsökkent a haszonállatok száma, napjainkban főleg macskák és

kutyák vannak nagyobb számban a faluban (596). Ekkor a szerző a helyi általános iskolából csupán 8 kitöltött kérdőívet kapott vissza.

4. A szótárban felsorolt, Mihályira vonatkozó földrajzi nevek fontos sajátossága, hogy nyelvjárási jellemzőik is láthatók: *Szëginházok* (558), *Káboasztásfödek* (564), *Kis-Rábo régi medrë* (564), *Vadosfaji ut mellikë* (567). A szócikkek egy részében a nyelvi változás is nyomon követhető: ezekben a földrajzi név nyelvjárási alakja mellett a gyűjtő a köznyelvhez közelítő vagy a köznyelvvvel megegyező alakokat is feltüntette: *Dohámbót↓↓*, *Dohánybót*, *Dohánybolt↑* (555); *Egissikház*, újabban *Egëssëkház↑* is (555); *Fiját-kastil*, *Fiját kastëj* (556); *Katalikus templom*, *Katolikus templom* (556); *Natyföd*, *Natyföld* (565).

5. A szerző szándéka szerint a szótár tudományos céllal készült. Megfogalmazása szerint a tájszótárak feladata, hogy a bennük található nyelvi adatok a későbbi kutatások ösztönzői legyenek, s többek között nyelvészeti, néprajzi és művelődéstörténeti következtetéseket lehessen levonni belőlük (1–12). KISS JENŐ azonban a nem nyelvész olvasóknak is szánja a könyvet: az érdeklődők tallózhatnak benne, és érdekes olvasmányként használhatják.

Hivatkozott irodalom

- JUHÁSZ DEZSŐ 2020. Tulajdonnevek a tájszótárakban. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 53–62. <https://doi.org/10.26546/4892373.4>
- KISS JENŐ 1982. Állatnevek a rábaközi Mihályiból. *Névtani Értesítő* 7: 112–116.
- KISS JENŐ 2000. *Magyar nyelvjárástani kalauz*. Magyar Nyelvészeti Továbbképzési Füzetek 3. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest.

PÁL HELÉN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7647-4323>

Magyarságtudató Intézet

TAKÁCS JUDIT, Névtani (határ)esetek. Személynevek a segédtudományok tükrében

Pandora Könyvek 43. Líceum Kiadó, Eger, 2023. 176 lap

1. A Pandora Könyvek 43. kötetében TAKÁCS JUDITnak az alkalmazott névkutatás területén 2017–2022 között született tizenhárom tanulmánya olvasható; ezek egyike idáig csak finn nyelven volt elérhető. A tanulmányok végén megtalálhatóak az eredeti megjelenés bibliográfiai adatai. A kötet egységességét erősítve az irodalomjegyzék, illetve a források és az elemzett tankönyvek listája nem tanulmányonként, hanem a kötet végén, egybedolgozva kapott helyet. A kötet felépítése és a cikkek tematikus egységekbe sorolása rávilágít a tulajdonnévhez kapcsolható vizsgálatok sokszínűségére, a névtan interdiszciplináris jellegére. A tizenhárom tanulmány öt nagyobb fejezetbe rendeződik